

Eski Eserlerin Korunması

Prof. Asım MUTLU

eleneksel yapı ve eski eser zenginliğimizi büyük bir savurganlıkla yitiriyoruz. Özellikle son kırk yıldan beri bunlar, halkımız, inşaatçılarımız, Belediyelerimiz, idarecilerimiz tarafından gittikçe artan bir hızla, bazen tüm mahalleler olarak yıkılmakta, acımasızca yok edilmektedir.

Kültür varlığımız olan, uygarlığımızın somut belgeleri olan, geleneklerimizin, ortak eğilim ve zevklerimizimizin simgesi olarak ve yüzyılların tecrübe süzgeci ile birer sanat eseri halinde biçimlenmiş olan bu yapıtları mutlaka muhafaza etmeliyiz. Ortak iftiharımız olarak aramızdaki bağı kuvvetlendiren, yarının mimarisinde bize özgü karakteri yaratacak genç mimar ve sanatçılarımıza ilham kaynağı olacak geleneksel yapı ve mimari yapılarımızın korunmasının ise ancak halkımızın, belediye ve idarecilerimizin teknik adamlarımızın hatta sanatçı ve mimarlarımızın bu konuda aydınlatılması eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi ile kabil olacağına şüphe yoktur. Ve bu işe vakit geçirmeden başlamak lazımdır.

Nitekim biz yurdumuzun uğradığı eski eser kıyımı afetinin asıl sebebini de halkımızın bu konuda ters yönde şartlandırılmış olmasında görmekteyiz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun felaketlerle dolu gerileme döneminin sorumluluğunu tümü ile eski devire bağlayan yeni devir yarı aydını eskiye ait her şeyin yanlış ve hatta zararlı olduğuna inanmıştı.

Yüzyılların öncesinden başlayan cahillik, bağnazlık, ekonomik ve teknik açıdan geriliğe rağmen, koca imparatorluğu beş yüzyıl ayakta tutabilen manevi güçlerimizi, değerlerimizi hiç hesaba katmadan, eskiyi olumlu gelenekleri ve hatta sanatı ile beraber küçümsemiş ve onu tüm kökleri ile beraber adeta silmek istemiş ve bu konuda yazık ki halkı da etkilemişti.

Doğru ve iyiyi bulmak için gözlerini batıya çeviren o dönem idareci, belediye, teknik adamı orada Ortaçağ'dan beri dar sokakları, taş kaldırımları, tüm eski binaları ile korunan ve her harp ve yangında hasar olduktan sonra yeniden aynen yapılan eski mahalleleri ne yazık ki görmemiş, endüstri devriminden sonra yeni kurulmuş olan yeni şehir parçalarındaki geniş sokaklara meydanlara yüksek binalara hayran kalmıştır. Bu örnekleri şehirlerimizde yeni kurulmaları lazım olan mahallerde değil yanlış olarak ve eski eserlere değer vermediği için mevcut sokakları genişletmek, yeni caddeler, meydanlar açmak için bazen tüm mahalleleri hatta eski eserleri ile beraber yıkmaktan kaçınmamıştır. Alt yapının yetersiz kalacağına da aldırmadan, yoğunluğu arttırmak üzere mevcutlardan fazla kata izin veren bina derinliklerini arttıran, yanlış imar planları ile eski binaların ve mahallerin idam fermanını vermiştir ve yeşilliği bol, gölgeli, hareketli, sağlıklı Türk şehirleri ağaçsız, sağlıklı, gölgesiz taş yığınları haline dönüşmeye başlamıştır.

Köyden şehire akın ve endüstri düzeni sonucu geniş aile yerini küçük aileye bırakmış ve geniş aileye göre yapılmış geleneksel evler kullanışsız hale düşmüştür. Eski yapılarına büyük değer veren toplumlarda olduğu gibi bunların içinin tadili ile kullanışlı hale getirilmesi düşünülmemiş ve yerlerine yenileri yapılmak üzere yıkılmış ve bu suretle büyük bir millî servet de heba edilmiştir.

Hatalı şehircilik planları uygulamalarına kurban gidenleri saymazsak hazine ve vakıflara ait eski binaların halkın elindekilerden daha şanslı olduğunu söyleyebiliriz.

Eski eserlerimizin yaşatılması ve muhafazasına hizmet eden Vakıflar idaremiz de İmparatorluğumuzun son devirlerinde arka arkaya elden çıkan zengin topraklarındaki gelirlerden yoksun kalarak fakirleşmiş ve eski eserlerimizin bakım ve tamirine

yetişemez duruma düşmüştü. Bu devirlerde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kayıtları silinmeye mecbur kalınan, artık harabe haline gelmiş bulunan binlerce cami, han, hamam, çeşme gibi eski esere veda edilmesi kültür tarihimizde acı bir hatıra olarak kalacaktır.

Elinde kalan sınırlı olanakları değerlendirmeyi başaran Vakıflar idaremi zaman içinde etkinliğini arttırmıştır. Günümüzde Vakıflarımızın eski eser tamir ve restorasyonuna küçümsenmeyecek harcamalar yaptığını biliyoruz. Ayrıca halkımız da kurduğu derneklerle bu işe katkıda bulunmaktadır. Ancak yapılan tamir ve restorasyonların tümünün başarılı olduğu söylenemez.

Evvela eski eserin bir kültür varlığı olarak ulusa ait olduğunun kabulü lazımdır. Eski eserin mülkiyet veya işletme hakkı kime ait olursa olsun, ulusun kültür varlığı olarak, onun hiçbir ögesinin hatta renginin bile değiştirilmesinin yetkili bir uzman heyetinin iznine tabi olmasının temini lazımdır.

Günümüzde birçok eski eserde kıymetli ve ince taş ve tahta işlemlerin, yazıların üzerlerinin gelişigüzel yeşil veya sarı bir boya ile boyandığını ve bu satırlara kaba bir vernik çekildiğini görüyoruz. Gene bazı binaların içleri bütün oranları bozacak şekilde kaba bir tahta veya adi bir formika lambri ile kaplanmaktadır. Oparlörler gelişigüzel yerleştirilmektedir.

Eski eserlerimizin bazılarında yapılan kalem işlerinin bir kısmının gerek şekil ve gerek renk açısından beceriksiz, zevksiz hatta rahatsız edici oldukları da bir gerçektir. Bunların ve bazen tesadüf edilen önemli teknik yanlışların yapılmaması ancak tamir ve restorasyon işlerinde özel yetişmiş bilgili ve zevkli bir teknik ve sanatçı kadronun bulunmasına bağlıdır.

Eski eser konusunda kendini yetiştirmiş değerli meslekdaşlarımız bulunmakla beraber bunların sayısının çok az olduğunu biliyoruz. Meslek öğretiminde bu konuda yetersiz kaldığımız da bir gerçektir.

Babaeski'deki Sokullu Mehmet Paşa Camii'nin avlusunda bulunan şadırvanın 18 veya 19'uncu yüzyıl yapısı barok saçaklı çatısı ile örneğin Üsküdar Atik Valde Camii'nin şadırvanının günümüzde yapılmış olan beton çatısını karşılaştırdığımız zaman, eski eseri anlama açısından ne kadar geri olduğumuz ortaya çıkar. Her iki yapıda da klasik eser taklit edilmemiştir. Ama günümüz mimarının yaptığı ne kadar kaba ve yakışıksız ise, evvelki de o kadar ince, güzel ve esas esere adeta şekil zenginliği kazandıran niteliktedir.

Eski eserlere yapılaş amaçlarına ters düşmeyen fonksiyonları vermek üzere onları kullanılır hale getirmek girişimlerini kutlamak lazımdır. Bu su-

retle bina, içinde yaşanır, temiz bakılır hale gelecek harap olmaktan kurtulmaktadır. Ayrıca onu kullanan insanlara eski eseri tanıma ve sevmeye yolunu da açmaktadır.

Otel haline getirilen Edirne'deki Rüstempaşa, Çeşme'deki Mehmetpaşa Kervansarayları müze haline getirilen İbrahimpasha Sarayı Hasahırlar, müze, dispanser, kütüphane, öğrenci yurdu haline getirilen birçok medrese, işyeri olarak kullanılan hanlar, yaşamlarını sürdüren kapalı çarşılar çok olumlu örneklerdir.

Bu kullanışları daha da genişletmek büyük hizmet olacaktır. Bu arada bir kısım hanlarda olduğu gibi avluları dolduran çeşitli ilave yapıların kaldırılması da ihmal edilmemelidir.

Eski bir esere yeni bir fonksiyon verirken yapılacak gerekli ilavelerin onun bünyesini ve etkisini zedelemeyecek şekilde yapılmasına itina lazımdır. Örneğin bir avlu etrafındaki direklerin arasına yapılacak doğramanın ince ve az taksimatlı olması ve hatta taşıyıcıları da cam olacak şekilde tam saydam bırakılması ne kadar güzel olurdu.

Günümüzde bizdeki eski eserlerin çoğu tarihi ve doğal çevrelerini kaybetmiş durumdadırlar. Bunların bulunduğu yerin tanzim projelerinde onların etkisini eksiltmeyecek, onları ortaya çıkarak değerlendirecek bir çevrenin yaratılması öngörülmelidir. Bunun için çevrede yeni yapılacak binalarda ölçüler ve yerleşmeler açısından dikkatli davranılması lazımdır. Ama bunu sağlamak için herşeyden önce eski eseri anlayan seven mimar ve şehircilerin bulunması gereklidir.

Yurdumuzun geçmiş türlü uygarlıklarının katkısı ile üstün bir sanat değeri kazanmış eski eserlerimizden elimizde kalanları korumamız, değerlendirmemiz ulusumuza ve hatta insanlığa karşı vazifemizdir. Milletçe bunun bilincine varmalıyız. Bunu sağlamak için hemen harekete geçmeliyiz. Orta öğretimdeki sanat tarihi programlarına evvela çevredeki eski eserlerimizi gezdirerek tanıtacak biçimde Türk sanatı ve mimarisi dersleri koymalıyız. Orta öğretimdeki sanat tarihi hocalarının bu konuda kurslarla yetiştirilmesini mimarlık fakültelerimiz sağlamalıdır.

Halkımızın kendi eserlerine sahip çıkmasını sağlamak üzere gene mimarlık fakültelerimizce gezici sergiler ve projeksiyonlu konferanslar düzenlenmelidir.

İdarecilerimizin yetiştiği Siyasal Bilgiler Fakültelerinde, Ulusumuzun yetişmesinde büyük katkısı olan subaylarımızın yetiştiği Harp Okullarında her yıl tekrarlanacak seri konferanslar verilmesi görevini gene mimarlık fakültelerimiz yüklenmelidir.

Nihayet eski eserlerimizin iyi şekilde değeriendirilebilmesi, tamiri ve restorasyonu için çok sayıda mimara ihtiyaç olduğu kabul edilmeli ve Mimarlık Fakültelerimizin lisans kısmına eski eser tamiri ve restorasyon dersleri konulmalı, mimarlık ve sanat tarihi derslerinde Türk Sanatına özel yer verilmeli, eski eserler ve problemleri gezilerle mimar namzetlerine tanıtılmalıdır. Yaptırılan projelerin en az ikisinde mevcut eski bir eserle komşuluğu olan konular işletilmelidir.

Ayrıca restorasyon için lisans veya mastıra dayalı uzmanlık kısımları da açılmalıdır. Eski eserlerin tamir ve restorasyonlarını gerçekleştirecek sanatçıları, taşçıyı, tahta oymacısını, sedef kakmacısını, kalem işlerini yapacak ressamı, hattatları yetiştirecek okul ve atölyelerin kurulması için Milli Eğitim, Kültür Bakanlıklarımız, Vakıflar İdaresimiz, Müzelerimiz ve Üniversitelerimiz işbirliği halinde çalışmalıdırlar.